

Aventure
ensemble voor middeleeuwse muziek
Christopher Kale *zang*
Marco Magalhães, Fumitaka Saito, Ita Hijmans *blokfluit*

De andere 15^e eeuw

Man van smarten

15^e-eeuwse passie

<i>Lamentacio</i> Mensche nu leit smerczyn Preambulum super re O, liben kint der cristenheit	Neumarkter Cationale (1474-84) arrangement I.H./Buxheimer Orgelbuch
Kyrie pascale Preambula super mi <i>Lamentacio</i> O, quam grandes afflictiones Kyrie pascale	Johannes Roulet (fl.1435-1445)/ Buxheimer Orgelbuch (ca 1460)/ arr. Neumarkter Cationale anoniem, Trente codex 88 (na 1450)/arr.
Preambula super re en fa <i>Des munichsz passion</i> Die nacht wirt schier des hymmels gast	Mönch von Salzburg (eind 14 ^e eeuw)
Crist ist erstanden/ Cristus surrexit Cristus surrexit Crist ist erstanden	Buxheimer Orgelbuch/arr. anon. Trente codex 90 (1455) anon. Trente codex 90
Pange lingua Preambula super mi <i>Lamentacio</i> O, mensche bedecke dy not	Buxheimer Orgelbuch/ arr. Neumarkter Cationale
Crux fidelis/ Jhesu Criste dijn passie nagelen ende doot	Hs Zwolle Emm.VI (eind 15 ^e eeuw)/arr./ UB Gent hs 1330 en secco Sprang-Capelle

Aventure speelt op een onlangs gereconstrueerd blokfluitconsort uit het midden van de 15^e eeuw. Meer weten? www.fillingthegapreconstructionproject.wordpress.com

Met dank aan het VSBfonds, het Amsterdams Fonds voor de Kunst en de Aventure Vrienden

Toelichting

Op de zuidoostelijke wand van de Grote Kerk in Sprang-Capelle is een Christus als ‘Man van Smarten’ afgebeeld: Christus in slechts een lendendoek en met een rood aureool om zijn hoofd te midden van martelwerktuigen, de *Arma Christi*. Deze in Nederland zeldzame muurschildering (1475-1500) visualiseert de indringende liedteksten van passies en lamentaties uit het 15^e-eeuws Europa noordelijk van de Alpen, zozeer, dat *secco* en teksten samen wel een stripverhaal lijken. Ver van de Brabantse schildering wordt in 1474 in het Silezische Neumarkt aan de parochieschool een liedboek begonnen met diverse klaagliederen over Christus’ Lijden, vaak in de volkstaal gedicht. Net als het op ooghoogte schilderen van de *secco*, brengt het begrijpelijke Duits de liedteksten heel dichtbij het gewone publiek. De roep om meevoelen en klagen, precies wat we horen in de aanhef van **O, liben kint der cristenheit** wordt zo levensecht.

Toch vormt het abstracte Latijn van **O, quam grandes afflictiones** geen beletsel voor de vurigheid van de klacht en mocht dat zo zijn, dan is het wel de charismatische *E-modus* van melodie die ons de klacht laat voelen.

Hoewel de Mönch von Salzburg rond het einde van de 14^e eeuw actief was vinden we zijn Passielied in handschriften uit het midden van de 15^e eeuw. Het lied doet zich aan de argeloze luisteraar voor als een dagenraadslid met een uitgebreide beschrijving van de nacht die overgaat in de dag waarop Christus zijn smarten onderging. **Des Munichs Passion** voert ons in acht tijdstippen uit de dagorde van kloosters (*zu prym zyt, ze tertz, umb die sechsten stund, etc.*) door het Lijdensverhaal. De verhaalde details vinden we terug in de **Man van smarten**-schildering: de roodharige Judas, Pilatus, de spottende jood, de gesel, de doornenkroon, het zwaard, de speer het kruis en de nagelen... De teksten, die met hun roep om meelijden onmiskenbaar joden als schuldig aan de kruisiging van Christus aanwijzen, laten een toen alom verbreid gedachtengoed horen. We moeten de toenemende anti joodse hetze van de 15^e eeuw onder ogen zien om laatmiddeleeuwse passies en lamentaties in hun volle omvang te kunnen begrijpen.

Polyfonie gerelateerd aan Pasen, het hoogste feest in het kerkelijk jaar, vinden we in heel veel muziekverzamelingen terug. Populair zijn zettingen van een **Kyrie pascale**, waarvan wij er twee laten horen. Ook de eeuwenoude *leise Crist ist erstanden* of zijn Latijnse variant **Cristus surrexit** is in talloze zettingen overgeleverd. Dit 12^e-eeuwse lied citeert op zijn beurt weer de paassequens *Victime pascali laudes* en verbindt zo de volkse taal met de liturgische melodie.

Een **preambulum** zoals telkens klinkt, is een introductie, een voorspel dat in een vrije vorm de *modus*, de toon van een volgend lied laat horen. **Preambula** zijn vooral in klavierbronnen overgeleverd, maar het is goed voorstelbaar dat instrumentale ensembles ook dergelijke intro’s speelden. De **preambula** die wij laten horen maken gebruik van didactisch materiaal uit het *Buxheimer Orgelbuch*, dat ons inzicht geeft in het stramen van arrangeren van 15^e-eeuwse instrumentale ensembles. Soms gaat het om korte formele intro’s, soms is naar het 15^e-eeuwse recept een nieuwe instrumentale versie van frases van een komend lied gearrangeerd.

Tot slot laat de muurschildering de helft van een vermoedelijk bekende bede zien, die helaas zonder melodie aanwijzing is overgeleverd. Hier klinkt het gehele devote gebed op de wijze van de hymne *Crux fidelis* die we als zo’n gastmelodie tegenkomen in een eind vijftiende-eeuws handschrift uit de IJsselstreek.

Een muurschildering op ooghoogte, toegankelijke taal en charismatische melodieën roepen niet alleen op tot meelijden maar ook tot overdenken en ervaren. Laten wij proberen de andere 15^e eeuw zo te bezien.